

НАУЧНО ОБОСНОВАВАНЕ НА ПРОВЕЖДАНЕТО НА ОПРЕДЕЛЕНИ ОПЕРАТИВНО-СЛЕДСТВЕНИ ДЕЙСТВИЯ С ОГЛЕД РАЗКРИВАНЕ И РАЗСЛЕДВАНЕ НА ТЪРГОВИЯТА С ХОРА

Олег Николаевич Емец

Световната общност постоянно отделя внимание на проблемите, свързани с противодействието на търговията с хора. Приети са редица международноправни актове, насочени към борба с това позорно явление, което човечеството така и не успява да изкорени, дори през двадесет и първи век.

По данни на Международната организация на труда ежегодният обем на доходите от търговията с хора достига 32 милиарда долара. Председателят на 63-тата сесия на Генералната асамблея на ООН Мигел д'Еското Брокман заявява, че търговията с хора е станала една от най-доходните сфери на криминална дейност, поради което и борбата с нея изисква немалки ресурси и усилия, особено на национално ниво. Той обръща внимание на факта, че търговците на "жив товар" изостават по доходи само в сравнение с престъпниците, въввлечени в продажбата на наркотици и оръжие¹.

Ключово събитие през 2010 година в тази област е приемането от Генералната Асамблея на Глобален план за действие на ООН в борбата срещу търговията с хора, който по думите на заместника на Постоянния представител на Република Беларус в ООН г-жа Зоя Колонтай е важен етап в развитието на международното сътрудничество и сигнал за способностите на ООН да сложи край на тази съвременна форма на робство. Тя подчертава, че държавите членове на ООН са изминали дълъг път до днешния ден: от първите резолюции, в които са били набелязани възможни координирани съвместни действия, от всестранното обсъждане на този проблем и създаването на група от приятели, обединили се в борбата срещу търговията с хора, до колективното разработване и

¹ Председателят на Генералната Асамблея предупреди, че икономическата криза води до оживление на търговията с хора, Център за новини на ООН: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=11278>

приемането с консенсус на глобалния план за действие срещу търговията с хора. В същото време тя отбелязва, че този план не е панацея².

Посочените аргументи убеждават в актуалността на избраната тема. На разработването на научно-методически основи на противодействието на търговията с хора са посветени трудовете на редица учени, в частност такива като В. В. Агафонов, А. И. Дворкина, С. Ю. Журавлев, Е. Б. Левченко, Я. Г. Лизогуб, А. Ю. Олимпиев, А. М. Орлеан, А. М. Пигаев, В. В. Пясковский, Г. К. Смирнов, Ю. Г. Торбин и М. П. Шруб.

Но продължава да бъде остър въпросът за търсенето на нови способности за разкриването на фактите за търговия с хора и разследването на тези злодеяния. Работещите в специализираните подразделения за борба с престъпността в тази сфера отбелязват, че така и не са разработени ефективни практически препоръки за предотвратяване и разкриване на посочения вид правонарушение, а съществуващите заповеди и инструкции имат повърхностен характер и въобще не съответстват на нуждите и условията на съвременността³.

Като се вземе предвид горепосоченото, целта на статията е изследването на същността на мероприятиято оперативно (контролирано) закупуване, както и теоретично обосноваване на възможността за приемането на подобен вид фиктивна възмездна сделка по отношение на човешката личност за разкриване и разследване на търговията с хора и за освобождаване на пострадалите от това престъпление.

За изпълнението на задачите по оперативно-следствената дейност законодателството на Украйна⁴ предоставя на оперативните подразделения правото да провеждат оперативно закупуване на стоки, предмети и вещества, в това число и такива, забранени за продажба, от физически и юридически лица независимо от формата на собственост с цел разкриване и документиране на фактите по противоправното деяние.

Обръщаме внимание на това, че подобно мероприятие с основание се счита за действащ способ за получаване на доказателства по отделни видове престъпления. Както отбелязва Е. А. Доля, резултатите от оперативно-следствената дейност, получени при провеждането на настоящето мероприятие с използването на необходимите технически

² Одобрието на плана за действие при борба с търговията с хора – сигнал за готовност на ООН да приключи с тази съвременна форма на робство, Център за новини на ООН: <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=13975>

³ Олийник В. Я.. Проблемни въпроси относно противодействието на престъпления, свързани с търговията с хора, Вестник на Луганския държавен университет за вътрешни работи “Э. А. Дидоренко”, Луганск, 2008, специално издание № 4, част 2, с. 204.

⁴ За оперативно-следствената дейност: Закон на Украйна от 18 февруари 1992, Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 1992, № 22, с. 303.

средства и отразяването им в съответните документи, могат да бъдат използвани за формиране на веществени доказателства на тяхна основа⁵.

В практиката се е наложило прилагането на оперативното закупуване при документирани престъпления, свързани с незаконната търговия с оръжие и наркотици. При това най-пълна регламентация оперативното закупуване е получило във втория случай. Така например за получаването на доказателства за престъпна дейност, свързана с незаконен оборот на наркотични средства, психотропни вещества и прекурсори, действащите органи (подразделения), на които е предоставено правото да осъществяват оперативно-следствена дейност, по нареждане на началника на съответния орган и съгласувано с прокурор се разрешава провеждане на операция по придобиване на наркотични средства, психотропни вещества или прекурсори – оперативно закупуване⁶.

Но както виждаме, действащото законодателство на Украйна ограничава предмета на оперативното купуване до стоки, предмети и вещества, в това число и такива, които са забранени за продажба⁷. Като възприема критично съществуващите подходи относно посоченото мероприятие и като желае да формира собствено оптимално виждане за оперативното закупуване, И. М. Горбанев предлага под този термин да се разбира оперативно-следствено мероприятие с придобиване срещу заплащане от физически и юридически лица независимо от формата на собственост, в легалната или нелегалната област на стоки, дейности, услуги, предмети, вещества, имуществени права, чиято продажба е определена от действащото законодателство, с цел разкриване и документиране на фактите по противоправни деяния или получаване на оперативно-следствена информация⁸. Съществената разлика в това определение е разширението му по отношение на въвеждането на услугите в сферата на прилагането му.

Анализирайки руското законодателство, ще отбележим, че там аналогичното мероприятие е наречено контролно закупуване⁹. Отделено му

⁵ Доля Е. А., Формиране на доказателства на основата на резултати от оперативно-следствена дейност: Монография, М., Проспект, 2009, с. 308.

⁶ За мерките за противодействие на незаконния оборот на наркотически средства, психотропни вещества и прекурсори и злоупотребите с тях: Закон на Украйна от 15 февруари 1995, Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 1995, № 10, с. 62.

⁷ За оперативно-следствената дейност: Закон на Украйна от 18 февруари 1992, Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 1992, № 22, с. 303.

⁸ Горбанев И. М., Понятие и същност на оперативното купуване, Вестник на Луганския държавен университет за вътрешни работи "Э. А. Дидоренко", Луганск, 2008. специално издание № 4, част 1, с. 176.

⁹ За оперативно-следствената дейност: Федерален закон на Руската Федерация от 12 август 1995, Събрано законодателство на Руската Федерация за 1995 г., № 33, с. 3349.

е значително внимание в много научни трудове. Така напр. според авторския колектив, ръководен от К. К. Горяинов, В. С. Овчински и Г. К. Синилов, контролното закупуване е оперативно-следствено мероприятие, състоящо се в специално възмездно придобиване (покупко-продажба, замяна, залог, наем) на стока или получаване на услуга в сферата на легалния или нелегалния им обмен с цел разкриване на престъпление¹⁰.

Освен това, би трябвало да отбележим съответно и подхода, изложен в трудовете на А. Ю. Шумилов¹¹, според когото контролното закупуване представлява разновидност на мнимото съгласие за покупко-продажба с цел получаване на информация за престъпна дейност и разрешаване на други задачи на оперативно-следствената дейност, както и този на А. Е. Чечетин¹², подразбиращ под това легендирано изучаване на мнимо съгласие за покупко-продажба с цел разкриване и предотвратяване на дейността на проверяваното лице.

Разглеждайки посочените примери, ще отбележим, че като цяло не е учудващо, че човекът, който сам, заедно с живота и здравето си, честта и достойнството си, е най-висшата социална ценност¹³, не е отразен в групата на оперативното (контролираното) закупуване. Следователно провеждането на оперативно (контролирано) закупуване на човек от гледна точка правото е невъзможно.

Но разглеждайки този въпрос в детайли, ще обърнем внимание и на съдържанието на диспозицията на закона, предвиждащ наказателна отговорност за търговията с хора¹⁴. В съответствие с това углавно наказуеми са търговията с хора или осъществяването на друго незаконно съглашение, чийто обект е човек, както и вербуването, преместването, укриването, предаването или получаването на човек, извършено с цел експлоатация, посредством използването на лъжа, шантаж или уязвимото положение на лицето.

¹⁰ Теория на оперативно-следствената дейност: Учебник, под ред. на К. К. Горяинов, В. С. Овчинский, Г. К. Синилов, М., ИНФРА-М, 2008, X, с. 832, Висше образование, с. 332.

¹¹ Шумилов А. Ю., Основен курс по оперативно-следствена дейност: учебник за висшите училища, А. Ю. Шумилов, трето изд., доп. и прераб., М., Издателска къща Шумилова И. И., 2008, с. 224; Речник на оперативно-следствената дейност, автор и съставител проф. А. Ю. Шумилов, М., Изд. Шумилова И. И., 2004, с. 39; Оперативно-следствена енциклопедия, автор и съставител проф. А. Ю. Шумилов, М., Изд. Шумилова И. И., 2004, с. 95.

¹² Чечетин А. Е., Актуални проблеми на теорията за оперативно-следствените мероприятия: Монография, М., Издателска къща Шумилова И. И., 2006, с. 108.

¹³ Конституция на Украйна: Приета на петата сесия на Върховната Рада на Украйна на 28 юни 1996 г., Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 1996, № 30, с. 141.

¹⁴ За внасянето на изменения в Углавния кодекс на Украйна относно усъвършенстването на отговорността за търговия с хора и въвличането в проституция: Закон на Украйна от 12 януари 2006 г., Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 2006, № 17, с. 147.

Съгласявайки се с учените, които изтъкват редица недостатъци в тази норма, ще отбележим, че оперативната (контролирана) фиктивна възмездна сделка по отношение на човек, при правна регламентация на това мероприятие, не би попаднала под действието на диспозицията на посочената разпоредба. В дадения случай отсъства задължителната цел на експлоатацията. Наистина всъщност мероприятието е насочено към фиктивна сделка за покупко-продажба на човек, тоест става въпрос за мнимо сключване на такъв договор, но в никакъв случай за фактическо предаване на човек като обект на правото на собственост, тъй като човешката личност не може да бъде такъв обект.

В украинското законодателство това твърдение има и юридическа аргументация. Обектите на граждански права са изброени в чл. 177 от Гражданския кодекс на Украйна¹⁵, но човекът не присъства и не би могъл да присъства там. По договор за покупко-продажба, в съответствие с чл. 655¹⁶, едната страна (продавачът) предава или се задължава да предаде имущество (стока) в собственост на другата страна (купувача), а купувачът купува или се задължава да приеме имуществото (стоката) и да заплати за него определена дължима сума. Както виждаме, става дума за имущество (стока). Освен това чл. 656¹⁷ логично изключва човека от предмета на договора за покупко-продажба.

Вземайки това предвид, можем да разглеждаме термина търговия с хора в съвременните условия като изкуствено създаден, тъй като от гражданскоправна гледна точка търговията с хора не би могла да съществува, доколкото подобен процес би превърнал човека във вещь, собственост, и съответно – в предмет на договор¹⁸. По този начин, признавайки юридическата невъзможност на търговията с хора като такава, законодателят е използвал именно този термин с оглед наказателно противодействие на даденото явление.

В същото време основната цел на мероприятието оперативна (контролирана) фиктивна сделка по отношение на човек е пресичане на престъплението търговия с хора, разкриване и разследване на това престъпление, както и на освобождаване на потърпевшия от трафикантите, възстановяване на неговите конституционни и граждански права.

¹⁵ Граждански кодекс на Украйна: Приет на 16 януари 2003 г., Архив на Върховната Рада на Украйна (ВВР), 2003, № 40-44, с. 356.

¹⁶ Пак там.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Воронов И. А., Емец О. Н., Теоретични основи на провеждането на оперативно купуване на човек за получаване на доказателства за престъпна дейност, свързана с търговията с хора, Вестник на Луганския държавен университет за вътрешни работи “Э. А. Дидоренко”, Луганск, 2009. № 3, част 2, с. 162.

Изхождайки от изложеното, възниква въпросът дали оперативната (контролирана) сделка по отношение на човешко същество да се признае за грубо нарушаване на неговите права или за ефективен способ за разкриване и разследване на фактите по търговията с хора, освобождаване на жертвата и задържане на престъпниците с доказателствата и уликите.

Все пак, отчитайки предполагаемата дискусия по този въпрос, бихме се опитали да аргументираме правото на съществуване на подобно оперативное-следствено действие. Такова едно мероприятие фактически представлява разновидност на мнимото съгласие за покупко-продажба. Фиктивността има голямо значение в юридически аспект. Необратима последица от провеждането на подобна оперативна (контролирана) сделка в гражданско-правен аспект е последващата ѝ недействителност. Така например след завършването на оперативното (контролираното) купуване на наркотици, съгласието, което е предшествовало едно подобно мероприятие, губи своите гражданскоправни последици, като се превръща във фактор, доказващ противозаконна дейност, закрепен в съществуващите документи, които от своя страна, преминавайки през определена процедура, ще влязат в съда като доказателства. Що се отнася до фиктивна сделка по отношение на човек или до друго незаконно съглашение, чийто обект е човек, то той очевидно противоречи на моралните устои на обществото и следователно не съответства на общите изисквания, чието съблюдаване е необходимо условие за действителността на правното действие.

По този начин оперативната (контролирана) фиктивна сделка по отношение на човек като мероприятие, провеждано от подразделенията, в чиито задължения влиза борбата с престъплението търговия на хора, би следвало да има право на съществуване. Но за да могат тези подразделения да го провеждат, необходимо и обективно изисквано условие е неговото правно и законодателно уреждане.

Съответната законова норма следва да предвиди правото на специално упълномощените правоохранителни органи да провеждат подобни оперативни (контролирани) фиктивни сделки с оглед на разкриването и разследването на противоправните деяния, свързани с търговията на хора. Една такава стъпка би предоставила възможност за предприемането на мероприятие, позволяващо едновременно да се разкрие и разследва фактът търговия на хора, както и да бъде освободен пострадалият човек от престъпниците.

Превод: Златка Гергинова